

Др Веселин Драшковић *

ДИЛЕМЕ И ПАРАДОКСИ ТРАНЗИЦИЈЕ И ПРИВАТИЗАЦИЈЕ

Увод

1. Слом социјализма на источноевропским просторима отворио је потребу за коријеним политичким, економским, социјалним, институционалним и другим системским промјенама које су оријентисане на приватизацију и изградњу тржишне економије. Народи су тражили те промјене, тако да морају прихвати-ти последице које оне изазивају, као и чињеницу да су транзиција и приватизација сложени, тешки и дуготрајни процеси, који се одвијају у изузетно кризним условима. Зато се у овој фази постижу више социјално-психолошки (стварање осјећаја власништва код становништва и сл.) и социјално-патолошки него економски ефекти (налажење ефикасног власника, раст економских показатеља, структурне промјене и сл.), иако и ови други ефекти у појединим земљама не изостају (Чешка, Пољска, Мађарска).

2. Транзицију карактеришу *дубина, сложеност, бројност, нејасноћаност и свестраност промјена* које носе собом ризик и неизвесност, али и њихова „несистемност”, коју карактерише смјена ранијег система и одговарајућих институција новим системом и институцијама који су тек у повоју. У пракси егзистирају стари, нови и мјешовити елементи, облици и односи, који стварају специфични вакуум са свим пратећим последицама, од којих се најнегативније одразило смањење *урављивости* економским процесима. Старе везе су брзо покидане или значајно ослабљене, а за изградњу нових веза и структура треба много времена. Због тога не дјелује у потпуности ни стари ни нови систем, већ „хибридна” економија, која ће се вјероватно одржати у дужем временском периоду прелаза.

* Факултет за поморство, Котор

3. Пракса доказује да је најтеже и насложеније *истовремено* остваривати приватизацију, формирати тржишну инфраструктуру, оспособљавати привредне субјекте за тржишну мотивацију и понашање, либерализовати економске активности, отворати се према међународном окружењу, борити се са сивом и неформалном економијом, мијењати навике, усвајати недостајућу тржишну културу, спречавати социјалну диференцијацију становништва, растуће социопатолошке појаве и дезорганизацију у скоро свим друштвеним подсистемима, итд. Рјешавање наведених проблема је услов за излазак из опште кризе ие фикасно функционисање постсоцијалистичких привредних система. Транзиција подразумијева либерализацију, демократизацију, афирмацију тржишног привређивања и приватне својине, али парадоксално звуче оптимистички захтјеви да се све то може брзо остварити. Такође је парадоксално подржавање и прихватање рецепата који преферирају макроекономске мјере које се примјењују у условима сасвим другачије микроекономске и институционалне средине, која је деценијама и вјековима изграђивана.

4. У теорији и пракси постоје бројне *дилеме и парадокси* у погледу циља, начина, резултата и цијена процеса транзиције и приватизације. Оне резултирају из: а) неусклађености жеља и интереса са реалним могућностима; б) противурјечности једностранних идеолошко-формацијских предрасуда са цивилизацијским захтјевима; с) отворености питања односа и граница државног и тржишног регулисања и д) супротних мишљења присталица градуализма и шок-терапије. *Узроци* наведених дилема и парадокса су, дакле, сагледивији од *посљедица*.

Дилеме и парадокси

1. Транзиције и приватизација у источноевропским земљама бившег социјализма почивају на идејама либералне доктрине. Њихов реални ток, међутим, показује да се поново врши насиље над економијом, које се данас реторички одвија под паролем либерализације и демократизације, а у стварности се неконтролисано и стихијно одвијају процеси слични првобитној акумулацији капитала, праћени разорним економским и социјалним посљедицама. Форсирани покушају смјене једне формацијске догме (социјалистичких вриједности) другом (превазиђеног либералног капитализма¹) у већини случајева нијесу довели до замјене старих вриједности новим цивилизацијским вриједностима, које постоје у развијеним земљама, него до специфичне метаморфозе и адапта-

¹ Израз „превазиђени либерализам” употребљава и М. Фриедман у интервјуу „Зашто је сада либерализам превазиђен” („Why Liberalism is Now Obsolete”), „Forbes” од 12.12.1998.

ције социјалистичких вриједности и њихове рекомбинације са лепезом разних нових вриједности² (позитивних и негативних, цивилизацијских и антицивилизацијских). Сматрамо да све негативне и антицивилизацијске вриједности треба што скорије да уступе мјесто цивилизацијским вриједностима, које почивају на потреби:

- изналажења оптималних пропорција и флексибилних односа између приватних и државних структура, појединачних и општих интереса, предузетничког и предодређеног понашања;

- спровођења транзиције и приватизације уз уважавање и рјешавање постојећих проблема и ограничења које намеће окружење (материјалних, социјалних, законских и др.);

- прелаза од тоталитаризма ка демократији, од монизма ка плурализму, од кризе ка прогресу, од државне искључивости и диктата (директних или посредних) ка усаглашавању интереса државног и приватног сектора и слободи приватне иницијативе, од екстензивности ка интензивности, од мобилизаторства ка иноваторству, од планске телеологије и тржишних монопола ка тржишној конкуренцији, од неекономске субординације ка економској мотивацији итд.

2. Неспорна су достигнућа и предности тржишта, приватне својине и иницијативе, институционалне изграђености и економске слободе у развијеним земљама, али сматрамо да је неоправдано поистовјеђивање успеха тржишне привреде са искључивим дјеловањем стихијних „сила”, уз занемаривање државне регулације и планске компоненте. Дијелимо мишљење многих аутора који указују на кључну улогу државе у прелазном периоду, што је објективно условљено. Сасвим је друго *мишљење граница* јавног и приватног сектора и потребе смањивања непрофитних функција државе. Поред тога, искуство развијених земаља показује да је смањивање граница државног мијешања праћено не слабљењем, него *усложњавањем* економских функција државе (диверсификацијом облика регулисања, преоријентацијом на блаже економске методе и организацију економске, правне, социјалне и политичке стабилне основе за савремено тржишно привређивање). Уосталом, дијалектика развоја свједочи о усложњавању система у времену и простору.

Немилосрдни остаци (у теорији и пракси) на државу и све што је државно (при чему је парадоксално да се међу „нападацима” налазе и неки са државног платног списка), поред осталих фактора, дискредитују идеје транзиције и приватизације. Заборављају се и потцјењују познате чињенице о прошлој и садашњој улози државе у индустријски развијеним земљама уопште, а по-

² Израз „вриједност” употребљавам условно, јер не оспоравам идеје либерализма, него сурове негативне чињенице и појаве које се у пракси догађају под паролом либерализма.

себно у периодима криза и на плану побољшања ефикасности тржишног система /1 - страна 13-52/. О томе свједоче и ријечи К. Polanуа из 1944. г.: „Пут ка слободном тржишту је прокрчен и одржаван отвореним огромним напорима досљедног, централизованог и контролисаног интервенционизма”/1-страна 65/.

За развијене земље је карактеристично да је с развојем тржишта расла директна ограничавајућа улога државе у областима гдје тржиште дјелује против интереса друштва. Расли су (апсолутно и релативно) социјално-трансферни расходи државе, уз преоријентацију са тврдих на мекше облике државног регулисања. Прерасподјелна функција државе је на мети критике, али је статистика неумољива: она показује да су укупни државни расходи у ДБП у периоду 1950-1993. г. порасли у САД са 20% на 38%, у Енглеској са 36% на 50%, у Јапану са 20% на 35% и у Француској са 31 на 54% /8-страна 14/. У наведеним подацима се мора тражити објашњење (макар дјелимично) за стабилност мјешовитих економија западног типа. У тим системима се и те како води рачуна о средњем слоју становништва и социјалним разликама. Подаци за развијене западне земље и Јапан у периоду 1970-1990. г. показују да су реални доходи по глави становника повећани за 1,5-2 пута, да најмање 60% укупних доходака њиховог становништва потиче од плате и да доходи 10% најбогатијих премашују дохотке 10% најсиромашнијих за свега 6-7 пута /8-страна 11/. Познато је да су упоредни подаци за тзв. постсоцијалистичке земље вишеструко неповољнији.

3. О економској улози државе и односу државног и тржишног регулисања доста је писано и расправљано у свијету и код нас.³ Кратки синтетички приказ основних економских функција државе у периоду транзиције изгледа овако:

- стварање општих правних и законских претпоставки за привредне субјекте у условима тржишне економије;
- директно власништво и управљање основним системима и елементима привредне инфраструктуре, природним монополима и посебно значајном производњом (одбрана, неке услуге и сл.);
- разрада и спровођење активне макроекономске политике;
- учешће у расподјели и прерасподјели ДБП преко државног буџета, пореза, царина, акциза, антимонополске контроле цијена и сл.;
- спровођење флексибилне спољнотрговинске политике (форсирања отворене привреде, али и заштите домаће привреде протекционистичким мјерама до успостављања конкурентности на свјетском тржишту); и

³ Види нпр.: 1) ЦАНУ, „Економске функције државе у условима „наше тржишне привреде”, Подгорица, 1992;

2) В. Драшковић, „Транзиција и мјешовита економија”, Економика, Београд, 1995. итд.

- спровођење социјалне политике.

И у развијеним земљама је 80-их и 90-их година изражена тенденција приватизације, која је довела до смањења учешћа државног сектора устварању ДБП. Па ипак, то учешће је остало значајно (посебно у Европи) и колеба се од 10% у Њемачкој до 30% у Аустрији /8-страна 13/.

4. Различите су оцјене *стийена ерозије (кризе), резултата и цијене транзитивних промјена*, али се мора имати у виду да су, поред осталог, организациони, институционални и нормативни вакуум („несистемност“), „шок-терапије“ и неки облици приватизације допринијели незаконитом богаћењу дијела номенклатуре, лобиста свих боја и социјално-патолошких структура, што је узроковало сиромашење огромне већине становништва, значајно социјално поларизовање, уништавање средњег слоја, легализацију нелегално стечене имовине, итд. Резултати и цијене реформи су различити од земље до земље, али на општем плану показују многе девијације, тешке и проблеме у свим друштвеним подсистемима, а посебно у економској и социјалној области.

Приватизација јесте *цивилизацијски захтјев, објективна потреба и циљ* савремене епохе, и управо зато се не смије претворити у паролу, декларативност, формализам и демагогију, или изродити у превару већине (народа) од стране мањине. Ако досадашње резултате и цијену приватизације у већини постсоцијалистичких земаља посматрамо кроз призму вриједносних преференција најширих слојева становништва, који су због приватизације претрпјели разне губитке, њена неефикасност је очигледна. У већини постсоцијалистичких земаља отуђење широких слојева пауперизованог становништва од својине се наставља, попримајући нове облике у условима асоцијалних и негативних привредних кретања, политичке нестабилности, слабости института и законодавства, монополске и шпекулативне контроле тржишта, доминацију примитивних облика (нео)либерализма, одсуства основних инвестиционих и структурних претпоставки за превазилажење кризе, легализације својине социопатолошког порекла и сл.

Неизвјесна транзитивна садашњост не пружа оптимизам у погледу извјесније и боље будућности уколико се са илузија, паролла, реторике, декларативности и апсолутизовања не пређе на реалне позиције. Овим се никако не негира насушна потреба транзиције и приватизације, него се, напротив, само указује на фиктивне и негативне појаве и процесе који унакажавају реалне процесе и доводе до њиховог застоја. Ако су неке негативности неизбјегне, потребно их је законски ограничавати. Ако су неке терапије неопходне, нека буду без шокова.

5. Преостали *државни монополи* (тржишни, својински и други) нијесу једини елементи *кочионој економској и мотивационој механизма*, јер су на мјеста смијењених државних монопола дошли приватни и рекомбиновани монополи сумњивог поријекла. Томе су допринијели: кашњење у доношењу основних системских закона, неадекватног законодавства и недовољност правне државе, што представља посебан парадокс везан за транзицију и приватизацију.

6. Можда је *основна дилема и замка* приватизације направљена постављањем погрешног циља: *предаја титулара својине умјесто стварања услова* за слободну размјену својинских права. Тако је створен привид да је главни проблем приватизације у назнаци титулара својине (што је изузетно важно, али не и најважније), због идеалистичког вјеровања да ће приватна својина сама по себи бити најефикаснија. Очигледно је да су занемарене не само унутрашња иманентна и спољна наметнута ограничења приватне својине, не само ноторна карактеристика државног, приватног и мјешовитог корпоративног предузетништва и власништва: раздвојеност титулара својине не само од управљања, него и од осталих парцијалних својинских права (владања, коришћења, присвајања дохотка, отуђења, итд.), него и комплетан недостатак систем друштвених и институционалних услова и вриједности (које су вјековима изграђиване у развијеним земљама).

Ни један облик својине сам по себи (аутоматски) не обезбјеђује и не гарантује већу рационалност, ефикасност, демократичност и хуманост, поготово не вјештачки, неправедно, нетржишно, незаконито, интересно-лобистички и шпекулативно настали облици приватне својине, који приватизацију претварају у прихватацију. Управо такви социопатолошки начини приватизације онемогућавају ефикасно привређивање и воде драстичном повећању социјалног раслојавања и неједнакости. Јер, шпекулативни капитал експлоатише и државу и становништво и кочи развој легалног тржишта.

Не смије се вјештачки стварати култ приватне својине, која је била и остала само један (иако доминантан) од елемената из комплексног система вриједности савременог развијеног друштва, гдје спадају још и грађанска култура, радне навике, достигнути ниво индустријског развоја, развијеност интегралног тржишта, висок ниво концентрације приватних капитала, флексибилни начин регулисања економије, висок степен интернационализације економије, улагања у науку, демократија, економске и друге слободе, традиције партијског плурализма и грађанског друштва, итд.

Поред тога, познато је да се у развијеним земљама мијењају садржаји и облици реализације приватне својине њеном институционализацијом (стварањем разних фондова, института, акционарске

својине радника и институционалних инвеститора и сл.), и да се приватизација шире схвата, јер она поред трансформације права својине од државног ка приватном сектору подразумејева и пренос одговорности за обезбјеђивање производње одређених производа и услуга дјелатности која се приватизује /2 - страна 23-24/.

7. Приватизација је много више од просте и једносмјерне трансформације својине на релацији државно-приватно, јер подразумејева:

- постојање реалног капитала (који је недостајајући фактор) за куповину, а не само бесплатну подјелу једног дијела државне својине;

- постепено изграђивање институционалног и стабилног политичког амбијента;

- једнакост државног и приватног сектора, у смислу услова привређивања, опорезивања, тржишне егзистенције и сл.;

- стимулативни и стабилни привредни систем, који предузетнике подстиче на рад (а не убјеђује их у узалудност рада и потребу изигравања прописа да би се опстало);

- јачање креативног средњег слоја друштва као стабилизирајућег и развојног фактора, уз елиминацију социјалног раслојавања;

- елиминацију сиве и неформалне економије у функцији преживљавања и богаћења,

- онемогућавање једнакости приватизација = приватизација;

- строго дефинисана („специфицирана“), заштићена и санкционисана правила економског понашања, а не њихову фиктивну разноврсност и уситњену дисперзију, итд.

Пошто су у својинским односима садржани стимуланси економског, социјалног и општег друштвеног прогреса, афирмација приватне својине допринијеће позитивним кретањима на релацијама *својина-мотивација, својина-одговорност, својина-ефикасност, својина-учеће у управљању, својина-оштрење* и сл. /1 - страна 71/. Али, то је могуће само ако се приватизација спроводи у складу са строгим законски утврђеним критеријумима (у горе наведеном смислу), и уз полазни економски критеријум - повећање економске ефикасности, а не линијом стварања догме о тобоже априорној већој ефикасности приватне од државне својине.

8. Транзиција и приватизација треба да доведу, поред осталог, до успостављања пунокрвног тржишта. Процес је временски одмакао, али се тржиште споро развија, а развијено шпекулативно тржиште представља кочиони фактор транзиције и приватизације. Парадоксално звуче чињенице да је управо неразвијеност тржишта представљала иницијални фактор приватизације, а да је

сива економија у почетку транзиције била иницијални фактор ницања тржишних односа. Поставља се питање: Шта се то и како се догодило да се ови иницијални фактори претворе у своју супротност? Да ли су и у којој мјери сива и неформална економија одговор приватног сектора на званичну државну економску политику (засновану на високим порезима, дефициту кредита, високој јавној потрошњи, и сл.), али и на нове привилегије номенклатуре која је под формом „корпоратизације” бивших државних фирми створила нови организациони облик (акционарска друштва којима и даље управља преко разних државних својинских агенција, агенција за реструктурирање, пензионих и развојних фондова, управних одбора, и сл.)? Те нове организационе облике карактерише специфичан рекомбиновани облик својине /4 - страна 10/, који омогућује расподелу одговорности, ризика и разне (рекли бисмо озваничене) махинације, али који не задовољавају критеријуме адаптивне ефикасности, селекције добрих и слабих фирми, правилне алокације и сл. Ако се сјетимо теорије права својине, која сматра да јасно одређење (а не разноврсност) својинских права утиче на стварање стимулација за ефикасно привређивање, постаје јасно да се умјесто формалне предаје својинских права имовина може ефикасно дезинтегрисати само ако се прецизно дефинишу својинска права, како би различити економски субјекти могли над њима испољавати законски стечена права. Рекомбинована својина то не омогућује, јер је корпоратизација фиктивна. Потребна је корпоратизација са јасно специфицираном и заштићеном својином.

§ Успјех транзиције је могућ искључиво позитивном смјеном вриједности и одговарајућом адаптацијом људског мишљења и понашања. Свједочи смо дејства елемената негативне еволуције и селекције у пракси, јер квази вриједности потискују истинске цивилизацијске вриједности, што успорава и погрешно усмјерава транзитивне токове, повећава степен ентропије и „несистемности”. А у теорији поједина апсолутизовања тржишне спонтаности, саморегулације, самоорганизације, либерализма и приватне својине противурјече искуству индустријски развијених земаља и економској стварности. Те апсолутизације подсећају више на монизам, него на прокламовани плурализам, и наводе на закључак да се покушава једна догма замијенити другом. Није пожељно ни апсолутизација градуализма (за који се залажем), јер су понекад потребнеи терапије - само без шока, како је најријед наведено.

10. Приватизација је неопходна, али мора бити *реална, законитна и контролисана*. Без реалних новчаних средстава она је или фикција (илузија) или потенцијална опасност од могућих злоупотреба („приватизације”). Свођење приватизације на ваучеризацију је осуђено на неуспјех из познатих разлога. Мала приватизација:

ја је корисна и пожељна, али недовољна за радикални својински преокрет. Послужићу се плеоназмима да бих показао зашто се залажем за градуализам у спровођењу приватизације. Као што је у многим тзв. постсоцијалистичким земљама нереално преживјети са реалним дохоцима, исто тако је без реалних новчаних средстава нереално спровођење реалне приватизације. Реална приватизација мора бити постепени процес јачања приватног сектора, све до постизања одређеног степена његове доминације, односно до успостављања флексибилне својинске структуре која ће у највећој могућој мјери задовољавати принцип функционалне ефикасности. Брзо остварење реалне приватизације је, по мом мишљењу, нереално очекивати. Границе приватизације су неминовно различите у разним земљама, али морају бити флексибилне, како би омогућиле компатибилност разних облика својине.

11. Процес приватизације морао би, поред предаје дијела имовине, укључивати инвестициону компоненту. Још је велики број контролних пакета акција корпоратизованих фирми који чека на продају у државним рукама (директно или индиректно преко разних фондова, агенција и сл.). Ту су сукобљени краткорочни буџетски интереси за што већом, скупљом и бржом продајом, и дугорочни инвестициони интереси (привлачење реалних домаћих или страних инвеститора). *Дилема буџетно-инвестиције* егзистира у веома неповољним условима (недостатак инвестиција, неразвијеност фондовског тржишта, проблем реалне процјене актива, лобирање и сл.).

Пракса је показала да домаћих средстава нема, јер великим дијелом „бјеже” у иностранство, али су уложена у сиву економију. Нереалне су и наде у већи прилив страних инвестиција, које по правилу избјегавају нестабилна и неизвјесна политичка, правна, економска и социјална подручја каква су земље транзиције, а које су увијек и вишеструко „зависна промјенљива”. Реални капитал се улаже само тамо гдје постоји извјесност услов његове употребе (познате могућности, ограничења и сл.), гдје је својина трајно и прецизно законски заштићена. У таквим условима је питање реалне приватизације и даље отворено и деликатно, али је једно сигурно: приватизација се може и мора стимулисати успостављањем правне државе, елиминацијом сиве и неформалне економије, стабилизацијом политичких, економских и социјалних услова, и сл.

12. Основне *теоријске дилеме* по питању приватизације произилазе из:

- различитог схватања улоге и односа државе и тржишта у економији;
- тежњи да се утиче на званичну економску политику;
- идеолошких одређења и

- занемаривања разлика између давно формиране тржишне економије у развијеним земљама и тек формирајуће тржишне економије у постсоцијалистичким земљама, у којима је положај државних предузећа доминирајући.

Полазећи од пресудног значаја приватне својине за тржишну економију, мотивацију и рационално понашање, монетаристи одбацују могућност „имитације” таквог понашања од стране државних предузећа. Представници неокејнсијанског и неоинституционалног структурализма не сматрају својинске односе кључним фактором (3 - страна 5). Постоји и схватање које комбинује теорију права својине и теорију друштвеног избора, по којем приватизација у транзитивним економијама представља комбинацију деполитизације фирми (пренос контроле од стране политичара ка менаџерима) и корпоравизације (смањење државне својине на финансијским ресурсима фирми у корист менаџера и спољних акционара) /5 - страна 60/.

На крају треба поменути дилему између тумачења „*трансформационог пада*” Ј. Корнаја /6 - страна 4/ и схватања Л. Ссаба да је „*управо пад иницирао транзицију, а не обротно*”, тако да су „*системске промјене... једини моћући извор распада*” /7 - страна 13-15/. Трансформациони пад јесте евидентан и драстичан, али се придружимо мишљењу Л. Ссаба да су ранији (дуго скривани) пад и криза били узрок, а транзиција само посљедица, и да су неопходне корјените својинске и системске промјене да би се остварио раст у будућности. Када ће раст бити остварен - зависи од досљедности у спровођењу тих промјена. У том смислу смо елаборацијом дилема и парадокса транзиције и приватизације покушали да допринесемо њиховом превазилажењу, у циљу поспјешивања процеса транзиције и остваривања реалне приватизације као њеног магистралног правца.

Закључак

1. Тезе о вјечности и универзалности принципа тржишног избора и саморегулације, с једне, и државнопланског диктата, с друге стране, пракса је довољно релативизирала, верификујући потребу флексибилне комбинације и конвергенције економске конкуренције (по хоризонталу) и економске принуде (по вертикали), самоорганизације (одоздо) и организације (одозго), субјективних тежњи и објективних услова. У том смислу, пракса јесте показала да је идеја замјене „*сионшане еволуције и сазнајном коншролом*” (Ф. Наук) дубока научна заблуда, али и да је апсолутизација обрнуте замјене такође заблуда. Кроз ту призму треба посматрати и усмјеравати савремене процесе транзиције и приватизације, који су постали нужност након социјалистичког краха.

2. И поред неких идеологизованих схватања да транзиција представља „пут у капитализам”, сматрамо да би прелаз требало да буде усмјерен ка оригиналном моделу мјешовите економије (која спектром разних комбинација доминира у развијеним западним земљама), прилагођеном специфичним условима конкретне земље. Тај модел би био комбинација наведених специфичности појединих земаља са „сложеном смјесом тржишне мотивације, државне регламентације и политичке демократије” (J. K. Galbraith), односно комбинација између потчињавања природних и људских ресурса и ефикасног владања над њима.

3. Умјесто подгријавања илузија о брзој приватизацији, кратком трајању транзиције и идеологизованих предрасуда у путу у (либерални) капитализам, потребно је што прије рјешавати бројне теоријске и практичне дилеме и парадоксе тражењем и реализацијом реалних домета транзиције, могућих извора и граница приватизације, законски заштићене својинске и институционалне структуре, здравих и стабилних основа легалног интегралног тржишта. У супротном ће се продужавати општа криза, а идеје транзиције, приватизације и пунокрвног тржишног привређивања ће се претворити у паролу и неостварени идеал, по угледу на не тако давна (да ли и прошла?) времена. Транзиција и приватизација се реално могу и морају спроводити у оној мјери и оном брзином које омогућавају постојећи друштвени, економски, политички, социјални, културни, етички, еколошки и други услови и ограничења.

4. И поред *дилема* и *парадокса* који постоје у пракси и теорији по питању транзиције и приватизације, преовладава јединствено мишљење да наведени процеси терба да буду еволутивни. Еволуција подразумева динамичку неповратност и прогресивност промјена које су усмјерене у једном правцу, али и *цикличну смјену стабилности и нестабилности* као саставних елемената сваке еволуције. Она је резултат допуњавања деструктивних и конструктивних дјеловања, принципа негативне и позитивне повратне снаге, самоорганизације и организације. Да би се остварио такав цивилизацијско-еволутивни помак, транзиција и приватизација морају се заснивати на комбинацији (а не унификацији), на креацији (а не импровизацији), на реалности (а не апстракцији), на реализацији (а не вербализацији), на организацији разлика (а не истицању разлика организације), на компромису (а не конфронтацији), на поливалентном избору (а не избору типа или-или), на глобалним интересима (а не лобистичким).

5. На крају, сматрамо да је приватизација неопходна, без обзира на све тешкоће које изазива и горе наведене услове и препреке (од којих посебно истичемо постојање приватно-својинских односа заснованих у великој мјери на сивој економији). Дакле, и по-

ред свих у раду наведених дилема и парадокса, не постоји дилема о потреби приватизације, већ само о томе каква она треба да буде и којом брзином треба да се спроводи. Моделирање приватизације треба да афирмише демократске и институционалне основе и односе, специфичности појединих земаља, ефикасне власнике, легалну конкуренцију и тржиште, опште и појединачне интересе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Веселин Драшковић, „Транзиција и мјешовита економија”, Економика, Београд, 1995.
2. Privatization and the Welfare State”, Princeton, Princeton University Press, 1989.
3. Alice H. Amsden, Jacek Kochanowisz, Lance Taylor, „The Market Meets Its Match. Restructuring the Economies of Eastern Europe”, Harvard University Press, 1994.
4. Старк Д., „Реконбинированная собственность и рождение восточноевропейского капитализма”, „Вопросы экономики” 6/1996.
5. Boyko M., Shleifer A., Vishny R., „Theory of Privatization. NIER”. Discussion Paper № 1689. Cambridge MA, 1994.
6. Я. Корнаи, „Трансформационный спад”, „Вопросы экономики” 3/1994.
7. Csaba L., „The Capitalist Revolution in Eastern Europe”. A Contribution to the Economic Theory of Systemic Shange. Edward Elgar, 1995.
8. „Вопросы экономики” 3/1996.

Dr Veselin Drašković

DILEMMAS AND PARADOXES OF TRANSITION AND PRIVATIZATION

Summary

The peoples of the postsocialistic countries have searched for changes, so that today have to accept the consequences that they cause, as well as the fact that the transition and privatization are complex, hard, evolutionary and long-termed processes which occur in critical conditions, because of which bigger economical effects lack.

Paradoxes and great dilemmas regarding the goal, manner, velocity, result and the cost of transition and privatization exists in theory and practice. They are result of the uncoordination of desires and interests with the actual possibilities, and one-sided ideologically-formational illusions and prejudices with needs of the civilisation. The causes of the cited paradoxes and dilemmas are more visible than the consequences. They discredit the idea and practice of the transition and privatization and point to reality that the transformation can be put into effect only by that velocity and to a certain effect that the existing social, economical, political and institutional conditions and limitations enable.

In the work it is pointed to the existence of many dilemmas and paradoxes in theory and practice, to their causes and results, but also to their ideological partiality, because they ignore not only some results of socialism, but the evolutionary history of capitalism and the practice of contemporary industrially developed countries.